

JAUNO ŽMOGAUS MEMUARAI

KETURIOLIKOS LAIŠKŲ ROMANAS

DVYLIKTASIS: APIE NEEGZISTUOJANČIĄ LIETUVIŠKĄ DVASIĄ IR DIEVO UŽKAMPIO SINDROMĄ, APIE UOŠVIO LITUANIKĄ IR TAVUOSIUS KOMPLEKSUS, TAIP PAT APIE GYVENIMĄ IR NEGYVENIMĄ

Niekur neiškeliausi iš gimtinės – kur bepabėgtum, ji seks paskui tave

Nežinau, ar mano siela, kurią pavergė Li, buvo lietuviška. Nesu įsitikinęs, kad lietuviška siela išvis egzistuoja. Nė dabar nežinau, kas yra lietuvis.

Tai vis atsakymai į klausimą, kurį p.ats sau daug syk uždaviau: o kodėl neatidaviau visų jėgų, visos dvasios lietuvybei?

Nė dabar nežinau, ar buvau tikras lietuvis. Logika teigia, kad vis dėlto buvau, net į visas rytietiškas istorijas panirau grynai lietuviškai. Šitaip turbūt galvoji ir tu – pamenu tavo pasakymą: deja, esam lietuviai, norim to ar nenorim. Net jeigu neigiam savo lietuvybę, sakei tu, darom šitai grynai lietuviškai. Visad žinojau, kad esu grynakraujis lietuvis, bet labai ilgai apie tai nesusimąščiau. Bene pirmąsyk pajutau keistą dvejonę anais palaimingais bendrabučio laikais, kada tu išdidžiai paskelbei:

– Mano uždavinys – nukalti neegzistuojančią lietuvišką dvasią!

Tik daug vėliau sužinojau, kad mėgdžiojai Džoisą, nors turbūt turėjai pagrindo taip sakyti. Mane tas pasakymas apstulbino. Pirmąsyk giliai krūtinėj sukirbėjo abejonė, ar tikrai esu tautinės bendrijos narys, ar tokia bendrija išvis egzistuoja.

Gerai prisimenu dar vieną tavo mintį, taip sakydamas lyg ir nieko nemėgdžiojai:

– Reikia tvirti tautos dvasią, net jei ta dvasia nereikalinga pačiai tautai, net jei ji niekam nerūpi.

Didingi užmojai, beviltiški užmojai, juokingi užmojai!

Gniuždomai nyku yra tvirti dalykus, kurie niekam nereikalingi. Studijuodamas įdėmiai žvalgiausi po fakultetą, bet nei lietuvybės, nei jos ilgesio neįžvelgiau. Mes visi buvom betaučiai – kaip kad sliekai būva belyčiai. Apie lietuvybę nevalia buvo šnekėti garsiai, o visi tylūs šnekėjimai man nieko nepaaikšino. Nenoriu pasakyti, kad mūsų lietuviškumo lygis buvo nusiritęs ligi tokio protezinio pakaitalo kaip „Lietuvos“ ansamblis, bet mes visi murdėmės kažkur netoliese. Mūsų privalumas buvo tik toks, kad gerai supratom, jog „Lietuva“ – nepriimtinas Lietuvos pakaitalas.

O šiaip jau – nė dabar nežinau, kas yra lietuvis. Kol kas niekam nepavyko nukalti tos neegzistuojančios lietuviškos dvasios. Sustabdyk jaunuolį, niršiai mojuojantį tautine trispalve, ir paklausk, ką reiškia jo pasakymas „aš lietuvis“. Jis tegalės atsakyti maždaug taip: aš, mano tėvas, senelis ir proseniai gyveno lietuvių žemėj ir kalbėjo lietuviškai. Tai viskas, ką jis galės logiškai pasakyti. Žinoma, šnekės daug, ypač jei užkalbinsi pleputį.

Jis tau paaiškins, kad Vytautas Didysis išplėtė Lietuvą nuo Baltijos ligi Juodosios jūros.

Na ir kas? Kur čia slypi lietuviškumas? Juo labiau mūsų, šiandien gyvenančiųjų, lietuviškumas? Gal ypatingai lietuviška yra tai, kad vis dar šitai prisimenam?

Tasai tautinis jaunikaitis tau paaiškins, kad lietuviai visad išsimaitindavo patys ir dar pamaitindavo kitus – ne taip, kaip kai kurios gretimos tautos.

Na ir kas? Visos tautos visais laikais išsimaitindavo pačios arba engdavo kitas tautas, antraip jos būtų paprasčiausiai nunykusios. Kur čia ypatingasis lietuviškumas?

Tasai jaunikaitis tau dar paaiškins...

Beje, tu pats puikiai žinai, ką toks jaunikaitis šnekės, jis nieko nepaaikšins, kad ir kaip nuoširdžiai

stengtūsi. Vien todėl, kad, norint ką paaiškinti kitam, reikia gerai žinoti šitai pačiam. Mojavimas tautine vėliava to žinojimo neįkvėps.

Nesam metafiziniai belyčiai sliekai, atsiskę lyties savo noru. Esam vargani apgauti invalidai, mūsų galūnes pasalūniškai pakeitė protezais mums bemiegant. Mes kalti nebent tuo, kad miegojom. Mus tokius užaugino, ilgai ir kruopščiai lipidė iš mūsų žmones, neturinčius šaknų ar bent jų neįjaučiančius. Mes tikrai žinom, kad jos turėtų būti, tad ir skelbiamės jas turį.

Mums nukirto šaknis, išdegino jas chemikalais. Toje fantasmagorinėje įstaigoje, kuri vadinama mokykla, mūsų nė dienos nemokė lietuviškai. Mus mokė lietuvių kalba, tačiau nelietuviškų dalykų. Seniai supratau, kad jei esi lietuvis – net saulę ir mėnulį, vėją ir lietų suvoki lietuviškai. Kitaip ir negali būti, nes matai lietuviškomis akimis, girdi lietuviškomis ausimis, uodi vien lietuviškus kvapus. Mokykloje mus į visa ką mokė žvelgti belytėmis metafizinių sliekų akimis.

Net lietuviškas knygas mums aiškino nelietuviškai, mus mokė mąstyti, kaip mąsto nelietuviškos smegenys. Taip, taip – tas svarbiausia: mums pakeitė protezais ne tik galūnes, bet ir smegenis. Mus panardino į iškreiptą pasaulį, užfiksavo jį mūsų protezinėmis smegenimis.

Sako, Gorkis ar kažkuris kitas buvo sumanęs išleisti didžiąją pasaulinės literatūros biblioteką, kūriniai į ją turėjo būti kruopščiai atrinkti – ne ištisi, dar ir kruopščiai cenzūruoti, šiek tiek pataisyti, kai kur net papildyti. Išleidus tą biblioteką, jokia pasaulinė literatūra nebeturėjo čia būti spausdinama. Ta iškastruota, perdažyta ir šio bei to pridurstyta biblioteka turėjo atstoti žmonėms pasaulinę visų laikų literatūrą.

Sako, tokios bibliotekos išleisti nepavyko. Tikriausiai, nepavyko uždrausti visų kitų knygų.

Bet juk buvo pasiekta kur kas daugiau. Fantasmagoriškos mokyklinės programos – tai ne tik literatūros, tai viso pasaulio biblioteka ar muziejus, sudarytas kaip tik tokiu principu.

Baigęs tokią mokyklą, negali būti lietuvių tautos narys, negali būti jokios tautos narys, gali būti tik belytis metafizinis sliekas.

Jokia neoficiali nuostata, šeimos mokykla, seneliai ar dar kas nebegalėjo mums pagelbėti. Gal ir galėjo, bet nepagelbėjo. Daugijų daugiausia prismaigstė mus padrikų nuotrupų: apie Vytautą ir Gediminą, apie Darių ir Girėną. Mes pasidarėm tarsi bulvė, prismaigstyta lašinukų – tiesa, prismaigstyta, bet vis dėlto ne mėsa, o bulvė.

Aš ieškojau, labai ieškojau savo tautos savojoje tautoje, bet taip ir neradau. Labai geidaučiau sužinoti, kas ir kada išrado tą lietuvių, apie kurį rašoma gausybėje knygų, apie kurį tolydžio šnekama – baisiausia, net intymioj draugėj, prie kavos puodelio ir taurelės. Kas išrado fatališkąją „žemdirbių tautą“? Tikrai žinau tik, kas nusišnekėjo, kad lietuvis mieste – tai emigrantas, kurio tikroji tėvynė – kaimas. O kas išrado „jausmą, o ne protą“ ir visas kitas klaidybes? Tomai, tu viską žinai – gal žinai, kas, kada ir kuriam galui visa tai sugalvojo? Kas nusprendė, kad lietuvis turi būti toks, o ne kitoks, kas ir koku būdu ištyrė visus ligi vieno lietuvius, surūšiojo jų bruožus bei savybes ir nustatė, kurie jų vyrauja, dar klaidiau – paskelbė, kad šie yra tikrieji, o anie netikri. Koku stebuklingu prietaisu buvo nustatyta, koks TURI BŪTI lietuvis? Paaiškink man, Tomai, bent dabar paaiškink! Aš šito nesuprantu.

Skaičiau ir girdėjau apie tuos neva lietuviškuosius bruožus, tačiau neaptikau jų savyje. Pradėjau su siaubu svarstyti, kas gi aš toks – gal švedas, gal zulusas, gal baltarusis?

Mano tėvas nei senelis nedirbo žemės – jie meistravo. Mano proseneliai irgi nedirbo žemės – jie dirbo dievus. Ar dėl to aš nebe lietuvis?

Niekas iš mano giminės nebuvo itin jausmingas, nedūsavo, žvelgdamas į žvaigždėtą dangų, tačiau visi mėgo papostringauti – kuomet bendresne tema, tuo geriau. Išėitų, jog tai buvo perdėm nelietuviška?

Labai norėjau priklausyti tautai, didžiąjai mūsų bendrijai, bet taip ir nesužinojau, kaip jai turiu priklausyti. Jokių teorinių samprotavimų apie tautiškumą būti negalėjo, per savo naivumą bandžiau suburti fakultete Lietuvos istorijos ratelį, dekanas net nebarė manęs, tik griebėsi už galvos ir suvapėjo: „Ar nori, kad likčiau bedarbis?“ Teliko viešai išleista lietuvių literatūra, daugybę jos perskaičiau. Kaži ar buvo Vilniuje žmogus, taip kruopščiai ją skaitęs, taip atidžiai gaudęs kiekvieną užuominą apie lietuvišką dvasią.

Tu šypsaisi, tu net kvatojiesi? O ką aš turėjau skaityti? Net kai griebiausi uždraustų knygų, visos jos

buvo rusiškos, apie lietuvišką dvasią ten nieko negalėjo būti.

Skaičiau tai, ką galėjau gauti, ten ir ieškojau atsakymų, bet kuo toliau, tuo labiau ėmiau kažko iš esmės nesuprasti. Knygose rasdavau vis tą patį: arba belyčius metafizinius sliekus, arba žemdirbių tautą, jausmą be proto ir visus bejėgiškumo siaubus: santūrumą, nuolankumą, atsargumą. Nenorėjau patikėti, negalėjau sutikti, kad lietuvio dvasia yra kaip tik tokia. Knygų lietuvis išties buvo žemdirbys, pasyvus kaip pati žemė. Visos jo savybės buvo pernelyg jau panašios į dvasinę impotenciją.

Bet labiausiai mane pribloškė visuotinis nemąstymas. Knygų lietuvis gyveno kažki kokį ikiintelektinį gyvenimą, jis negebėjo ir nenorėjo mąstyti, jis vien tik jautė – kuo liūdniau ir bejėgiškiau, tuo geriau. Tarp eilučių galėjai įskaityti, kad mąstyti yra labai nelietuviška.

Kone visi rašiniai mane įtikinėjo, kad juslinis pažinimas yra pats giliausias, žmogiškiausias ir dvasingiausias, o intelektas – tai daugmaž šėtono pramanas, piktai antilietuviškas dalykas. Mane kvietė vien juslauti – kitaip tariant, atsiduoti liaukų veiklai – ir šiukštu nemąstyti.

Tu vėl juokiesi? O aš visiškai nejuokauju. Vieno kritiko rašinyje apie labai neprastą knygą perskaičiau kaip tik šitai: girdi, autoriaus N. knyga labai protinga, o tai esą blogai, lietuvių rašytojo knyga turinti būti perdėm jausminga. Tarp eilučių nesunkiai galėjai perskaityti: „perdėm jausminga ir maloniai kvailoka“. Tu vis juokiesi, o aš anaipol nepasakojau tau anekdotų: tas rašinys buvo išspausdintas ne šiaip kur, o „Pergalėje“.

Aš negalėjau priklausyti bendrijai, kuri iš savo narių reikalavo tokių savybių.

Bet juk aš lietuvis. Tai tiesiog faktas, ir tiek. Ir vis dėlto man visą gyvenimą itin sunkiai sekėsi būti santūriam, nuolankiam ar atsargiam. O svarbiausia – aš visą laiką stengiausi mąstyti. Kaip jau išėjo – taip, bet mąstyti. Vengiau duoti valią jausmams, juo labiau – vien jausmais pažinti pasaulį.

Tad niekaip negalėjau pritapti prie žmonių, rodės, mylinčių Lietuvą, daug apie ją šnekančių. Negalėjau prie jų pritapti, nes šitą ką išgirdavau:

- Tarsi paukšteliai žoleles lasiojam, o paskui liūdnas giesmeles giedam... – porindavo vienas.
- Dieve, kaip gražu! Dieve, kaip liūdnai – aikčiodavo kiti.
- Lietuvis dirba savo darbelį, velka kryželį, tuščiai nesiblaško po padebesius... – įterpdavo dar kuris.
- Dieve, kaip teisinga! Dieve, kaip gražu! – atsiliepdavo kiti.

Jeigu bandydavau prakalbėti apie DDN, ekologines nišas, bendriją ir saugumo jausmą, apie fantasmagoriškąsias sporas ar dar ką, kas mane kamavo, būdavau apšauktas modernistu, snobu ir išvis įsivaizdėliu.

Paskui visi valgydavo bulvinius blynus, užgerdami avižiniu kisieliu, retkarčiais cepelinus.

Aš visada labiausiai mėgau gerai įprieskonintą kepsnį ir raudoną sausą vyną.

Gal mano ironizavimas ir kulinariniai prilyginimai nėra itin vykę, bet juk supranti, apie ką šneku. Tu protinguolis, tu viską supranti, tik nieko nedarai. Pasiskelbei nukalsięs neegzistuojančią lietuvišką dvasią, bet jei manai, kad tvėrei ją rašydamas metafizinius dienoraščius, tyrinėdamas pasaulio atspindžius savo viduje – tu labai klysti. Privalėjai ką nors daryti, aš taip to laukiau, taip tikėjausi: tuoj tuoj, sakiau sau, tuoj per rankas pradės eiti Tomo Kelerto knyga apie tikrąjį lietuvį, neilgai beliko laukti. Kuo toliau, tuo aiškiau supratau, kad tik apgaudinėjau save, bet širdies gilumoje vis dar vyliausi.

Kodėl tu mus visus apleidai, Tomai? Juk toks tikrai ne aš vienas. Mūsų buvo gausybė – jaunų ir protingų (kur kas protingesnių už mane) žmonių, nepanorusių pritapti prie to, kas vadinama lietuviška dvasia. Tie žmonės nepanoro būti žemdirbių tauta be proto, nepanoro būti santūrūs, nuolankūs ir atsargūs. O kitko tariamoji lietuviybė jiems negalėjo pasiūlyti. Tad Jie stačia galva paniro į budizmus, krišnaizmus, rokerizmus ir dar nežinau ką. Šitai jiems buvo vis dėlto artimiau negu lasiojantys paukšteliai ir liūdnos giesmelės. O juk tel buvo patys geriausi, patys protingiausi jauni žmonės, Tomai! Deja, lietuvių kultūra, neegzistuojančios dvasios tvėrimas paliko daugiausia kitiems – tiems, kurie dirba darbelį, velka kryželį, į žvaigždes neskrieja, tik dūsauja tr šiukštu nemąsto.

Dabar, tūnant anapus, man atrodo, kad visas tokias ir kitokias savybes itin ir esmingai lietuviškomis paskelbė žmonės, kurių tikslas – tyliai numarinti ir užgesinti lietuvių tautą. Labai tikslus būdas: protingiausius, pramaniausius ir triukšmingiausius atstumti nuo lietuviybės, o kad vieta neliktų tuščia – priglobti nuolankiausius ir atodūsingiausius.

Jei nori pražudyti kokią tautą – pirmiausia atimk jai protą.

Aš parašiau laišką Kafka:

Gerbiamas Francai,

Man bėgai ištrigo vienas Tavo parašymas. Ne, aš nenagrinėsiu nei „Proceso“, nei „Pilies“, man ištrigo keletas eilučių iš dienoraščių, berods „Aštuonių sąsiuvinii“.

Tu rašei, kad esi tipiškas vakarų žydas, o tai reiškia, kad neturi nė sekundės ramybės, nieko neturi, Tau viską reikia išigyti – ne tik dabartį ir ateitį, bet netgi praeitį. Atleisk, jei ne visai tiksliai cituoju, bet juk to įrašo esmė buvo tokia.

Noriu Tau pasakyti, kad mums, lietuviams, dar blogiau. Mes irgi nieko neturim, mums irgi viską reikia išigyti – ne tik dabartį, ateitį ir praeitį. Mums reikia išigyti dvasią, tai yra pačius save. Jūs, Vakarų žydas, neturėjot tėvynės, tačiau turėjot Pažadėtąją Žemę. Jus persekiojo ir ujo, bet jūs galėjot laukti Mesijo. Nenusimenkinkit, Francai, jūs turėjot labai daug – turėjot idėją.

Mes turim tėvynę ir kalbą. Mus bandė išguiti, išstremti iš mūsų žemės, bet šiaip ne taip atsigyvėjom. Mūsų kalbą buvo uždraudę, bet šiaip ne taip ją išsaugojom. Mes turim žemę ir kalbą, tai labai daug. Tačiau neturim savos idėjos, Francai, šit kas mus slogina. Mes vaikštom be tikslo, gyvenam be tikslo ir kalbam be tikslo, mes nelaukiame jokio savo Mesijo, o tai yra baisu.

Jeigu nerasim savos, unikalią idėją, niekuo nesiskirsim nuo kitų, o jei niekuo nesiskirsim – tai kam mums atskiras vardas? Tai ir vadinkimės kaip visi arba suvis niekaip. Ar supranti, kas yra didysis mūsų siaubas, Francai? Jei nerandi savos idėjos – pamaži netenki ir savo vardo. Tik mūsų idėjos mus įvardija. Jums neverta skųstis, Francai, žydai visad buvo ir liko žydai.

Yra ir nelaimingesnių už jus, yra tokių, kurie gerai žino, kaip vadinas, bet nežino, kodėl kaip tik taip vadinas, ką reiškia ar turėtų reikšti jų vardas, Yra tokių, kurių vardas tėra blanki etiketė, formalus ženklas. Tokie esame mes, lietuviai.

Turėčiau parašyti savo sąsiuvinuose dar liūdniau, negu Tu: esu tipiškas lietuvis, o tai reiškia, kad neturiu nė mirksnio ramybės, nieko neturiu, man viską reikia išigyti – netgi savo neegzistuojančią dvasią. Vienintelė mintis, kuri teikia man paguodą nykiais nebūties vakarais – kad dar suvokiu, jog esu lietuvis, dar suprantu, jog privalau turėti savą dvasią. Vadinas, dar egzistuoju, iš manęs neliko vien pavadinimas, kaip iš daugybės kitų tautų.

Už šitą laišką lietuviškumo aktyvistai mane turbūt užmuštų. Ačiū Dievui, manęs nebegalima užmušti. Aš tyrau anapus, kur jų rankos nesiekia, kur apskritai nėra jokių rankų. Man čia labai nuobodu, todėl galvoju apie gyvenimą netgi daugiau negu gyvieji.

Aš manau, kad egzistuoja slaptas suokaltis, besistengias menkinti lietuvių tautą, skelbias Lietuvą esant Dievo užkampį, o lietuvius – Dievo pastumdėlius. Pasklaidyk kokį mūsų savaitraštį – tau tą lengviau padaryti – ir būtinai apliksi toki postringavimą. Kur ten mums, žemdirbių tautai, siekti Strindbergo ar O'Nilo aistrų ir gelmių, mes geriau jau tyliai, po lietuviška liepa, jausmais, o ne protu... Žmonės, kurie taip rašo, noriai spausdinami, jie netgi savotiškai teisūs – savo pačių atžvilgiu. Čia šventa teisybė: kur ten jiems!..

Bet kas ir kodėl leidžia jiems šnekėti visų vardu? Kodėl bejėgiai ir bedvasiai drąsiai kalba tautos vardu, o pajėgūs ir protingi tyli? Kodėl tu pats ligi šiol tyli, Tomai?

Negi išties todėl, kad esi lietuvis, taigi atsargauji ir lūkurioji? Bejėgiai ir bedvasiai dievo užkampio apologetai – reali jėga, o tu ir panašūs į tave tėra bevardės šmėklos, kurios netgi niekam nesivaidena.

Ei, jūs, tie, kurių niekad nepažinojau, greičiau kalkit neegzistuojančią lietuvišką dvasią, kol dar ne vėlu!

Tarsi slogutį prisimenu, kaip niršiai būdavo puolamas kiekvienas, kuris bandydavo išlįsti iš po tos lietuviškos liepos ir pasidairyti po platesnius laukus. Jis eina svetimais keliais, būdavo sakoma su irzuliu, apsimeta daugiau už visus žinąs, bando priblokšti drastiškais įvaizdžiais. O su kokia pagieža, demagogiška užuojauta būdavo aptariamasi kiekvienas kultūrinis emigrantas: dievuliau, ką jis, bejėgis lietuvaitis, gali nuveikti plačiam pasauly, nieko jis nenuveiks, pražus ir nublanks! Taip dūsaujančio akutės niršiai blizgėdavo, aiškiai sakydamos, jog jis savo rankom pasmaugtų tą išėivį, kad tik šiam ginkdie nepavyktų nieko pasiekti. Net išvažiavusieji į Maskvą išsikovoti padorios vietos bent jau

sąjunginėje hierarchijoje būdavo ir nebyliai, ir balsiai smerkiami: matei, svetimų laurų įsigėdė, galima sakyti, mus išdavė. Suprask, privalo sėdėt namie ir nė nosies nekišt iš mūsų dievo užkampio.

Kažkas neįvardijamas visą laiką kvietė mus virti savo sultyse ir niekur neiškišti nosies. Mums turi rūpėti tik savi dalykai, mokė tasai kažkas, o kiti lai rūpinasi savais. Šią programą įvykdėm tobulai: nė vienas lietuvis neįsiterpė į pasaulinį dvasios elitą, o jei kuris naiviai bandė, tauta jam ne tik nepadėjo – išvien trukdė.

Pasaulis tėra girdėjęs apie lietuvius sportininkus: apie Gerulaitį, apie Saboną. Manau, jog tai klaidu. Didžiosiose pasaulio knygose teliks brūkštelėta paraštė: lietuviai kartais sugeba gerai manipuliuoti teniso kamuoliuku ar krepšinio kamuoliu. Ir tik tai tiek.

Didi tauta, galinga tauta!

Aš brūkštelėjau trumpą laiškutį Mykolaičiui-Putinui:

Gerbiamas profesoriau,

aš sužinojau, kad Jums buvo siūloma išleisti „Altorių šešėly“ Anglijoje ir Prancūzijoje, tačiau Jūs atsakėte. Pagal Jūsų koncepciją, anaipol nedera platinti savo rašinių pasaulyje. Esą Jūs rašote lietuvių tautai apie lietuvių tautą, kitiems nė nereikia žinoti visų tų dalykų. O literatūrinė šlovė Jums suvis nereikalinga.

Nė nežinau, ar taip išties buvo. Bet jei buvo tikrai taip, negaliu Jums už tai atleisti. Kiekviena lietuviška eilutė, kiekvienas lietuviškas paveikslas, išėjęs į platųjį pasaulį, – tai mūsų visų pergalė. Tokių mažyčių pergalių būtina siekti visomis jėgomis, kiekvieną mirksnį, bendromis pastangomis. Tik taip tauta gali įgauti savo vardą ir savo dvasią.

Jeigu jūs išties atsakėte – negaliu Jums to atleisti!

Aš vėl kiek primiršau save, man pasidarė gaila visų lietuvių. Beveik visų – juk Uošvis irgi grynas lietuvis. Jau kažkada esu paklausęs savęs: ar galėtų Uošvis būti koks Maskvos tūzas? Neilgai galvojęs turėjau pripažinti: ne, jokių būdu, terpė, iš kurios jis semiasi syvų, tėra tik čia, jo gimtinėje.

Turėjau progos pamatyti jį iš arti, todėl tvirtinu: kitur tokio būti negali, tokiam reikalinga Lietuva. Uošvis esmingai dvilypis, vienas jo veidas atgręžtas į centrą, o kitas į savus. Žavėdavausi girdėdamas, kaip šnekasi rusiškai su savo aukštais svečiais: be menkausio akcento, įpindamas subtilaus maskvinio slengo (jis stažavosi Partinėje akademijoje). Bet dar labiau žavėdavausi klausydamas, kaip sako kokią rusišką kalbą, kai girdi savieji: su šiurpiu akcentu, darkydamas žodžius ir dūsaudamas. Jis viską darė apgalvotai, smulkmenos jam neegzistavo.

Jam labai tiko santūrus, nuolankūs, atsargūs žmonės, vertinantys pasaulį ne protu, o jausmais. Jis meistriškai apeliuodavo į jausmus, jeigu tai būdavo paranku – ir į tautinius. Jis mėgo girtis savo rankomis kurias tautinius poetus.

– Jie reikalingi, – mūsų sakydavo Uošvis. – Jie reikalingi kaip apsauginis vožtuvas, nors Lietuva ir nėra garo katilas.

– O kas ji yra? – sykį atsargiai pasiteiravau.

– Pelkė, – visai nepiktai, be pagiežos atsiliepė Uošvis. – Tačiau net šiai pelkei anaipol nekludo apsauginis vožtuvas. Pelkių dujos irgi gali sprogti.

Norėjau šiurkščiai pareikšti jam, kad jei taip – jis tėra pelkių kipšiukas, bet nutylėjau. Gerai įsiminiau ir šį tavo pamokymą: geriau nutylėk ir pagalvok. Protingą mintį ne vėlu pasakyti ir kitą dieną, o kvailai išsišokti visad kenksminga. Pagalvok tris kartus, tik paskui sakyk.

Baisiausia, kad, triskart pagalvojęs, išvis nieko nebespasakydavau – išskyrus savo didžiąją kalbą.

– Svarbu tik, kad tą apsauginį vožtuvą reguliuotume mes, – sykį atvirai paaiškino Uošvis. – Kol vadinamasis tautinis poetas ateina pas mus iš anksto aptarti savo tautinių opusų – viskas gerai.

– O jeigu vieną sykį nebeateis? – karingai pasiteiravau aš.

Uošvis maloniai man šyptelėjo Ir išklėjo savo didžiąją paslaptį:

– Reikia išugdyti jį taip, kad nė iš anksto neatsiklausęs parašytų tai, kas mums reikalinga,

Bet gal labiausiai istrigo jo tautinis pareiškimas, kurį išgirdau tąsyk, kai vienintelį kartą užtikau jį namuose visiškai girtą. Jis kėpsojo ant sofos absoliučiai nuogas, didelis kaip kalnas, lingavo galva ir dejavo. Aš net pamaniau, kad jam prastai su širdim. Jis sunkiai įžiūrėjo mane, net prisidengė vieną akį,

pažinęs nurimo, tik sunkiai atsiduso:

– Ir ko jiems reikia? – liūdnai pasiteiravo. – Jusuk turėjo išvežt velniop, kaip kokius totorius iš Krymo. Neišvežė. Jie gyvena savo žemėj, punta ligi soties. Jie gyvena kur kas geriau už visokius ruselius. Ko jiems dar reikia?

Dabar man atrodo, jog tatau buvo po Kauno įvykių, nors gal apsirinku. Aš taip ir neperpratau to žmogaus, neįžvelgiau, kodėl jis taip ciniškai aiškino man savo metodus, dėstė savo tikrąsias pažiūras. Jis tikrai nebuvo nei kvailas, nei tuščiagarbis, be to, anokia čia garbė pasigirti pienburniui.

Gal aš labai klystu, bet man rodosi, kad jis troško rasti sau įpėdinių. Uošvis troško palikti pasauliui savo dvasinę sėklą. Šito nepajėgiau suvokti pats, šitą supratau tik nusiklausęs judviejų didžiojo pokalbio. Taip, Tomai, girdėjau jį iš anapus, dalyvavau jame, man buvo suteikta tokia galia. Aš buvau musė, dūzgianti Uošvio kabinete, buvau saulės spindulys, stumdąs svarias kabineto dulkes. Galėjau ten būti todėl, kad Uošvis prisiminė mane, įtemptai galvojo kaip tik apie mane. Tai buvo vienintelis manasis naujųjų laikų patyrimas. Aš įsidėmėjau kiekvieną žodį, nuo pat pirmųjų:

– Kas per velniavai – sumurmėjo Uošvis net ne tau, kažkur į ūsą. – Mes renkamės ir renkamės sau tokius, kurių neverta išvis niekur skirti. Jie menkystos. O rimti vyrai su pautais praeina pro šalį. Šit ir pats – juk net nepartinis?

– Ne, – abejingu balsu atsiliepei tu.

Man regis, per didįjį judviejų pokalbį tu netgi ne viską girdėjai. Raudai, balai ir be galo nervinasi. Iš pradžių persigandai, vėliau persiūtai, o galiausiai pajutai juodą nevilgtį. Tu kreipei dėmesį vien į save, Tomai, tu pernelyg dažnai šitai darei. O aš kreipiau dėmesį vien į Uošvį. Net su manim jis taip atvirai nėra šnekėjęs. Išties atidengė tau vieną kitą savo kortą, o to pakako, kad nustėrtum. Jis labai norėjo paversti mane ir tave (ypač tave) savais žmonėmis, ne mumis. Nė nežinodamas manosios klasių teorijos, kirto į ją iš peties.

– Sprendžiant iš paties rašinio, laikai mane klasiniu priešu, – pasakė anaipol ne niūriai, veikiau guviai. – Nerasi kvalesnės teorijos. Nėra jokių klasių. Yra protingi žmonės, ne itin protingi ir kvailiai. Mudu priklausom pirmajai kategorijai. O pats nori man pakenkti. Nelogiška.

Tu atsakei, kad nenori niekam pakenkti, tik surašei kai kuriuos savo samprotavimus, anaipol ne visus. O pagalvojai, kad tavęs vis dėlto bijo. Buvai smarkokai persigandęs, kai tavo rankraštis taip greit atsidūrė ant Uošvio stalo, bet pajutai smagumą, kad tavęs vis dėlto truputį bijo. Uošvis pažvelgė į tave, nusišypsojo, o tu kažkodėl pamanei, kad jis geba skaityti kitų mintis.

– Na, paties niekas nebijo, – maloniai pratarė Uošvis. – Pats esi įdomus. Įdomus, nes netikėtas. Man jau pabodo tie naujoviški klubai, jie yra beprasmingi. Jie nepasakys ir nepadarys nieko netikėto. Jus paprasta kontroliuoti ir suvaldyti. Vienišas vilkas kur kas pavojingesnis. Niekad nesupaisysi, kas tokiam šaus į galvą.

Tu pasakei, kad gal tau niekas nešaus į galvą, o ir tu pats nešaudysi kitiems į galvas, tai buvo senas tavo pokštas, sumurmėjai jį lyg automatas, o tuo metu galvojai, kas per stebuklai čia dedasi: Uošvis nebarė tavęs, negąsdino, jis net atsisakė oficialaus tono, kalbėjo su tavim kaip su lygiu, kaip su senu pažįstamu, nors jūs matėtės pirmą kartą.

Uošvis vėl perskaitė tavo mintis:

– Pažįstu patį iš žento pasakojimų. Vis maniau, kad jis patį prasimanė. Joks Kelertas mano sąrašuose nefigūravo. Dabar matau, kad ne tik neprasimanė, kad gan tiksliai apipasakojo. Ačiū Leonui, amžiną jam atilsį.

Tu nieko neatsakei, tik pagalvojai kaip kitados, jaunystėje: vėl tas fuksiukas, nėra per jį ramybės!

Ar teisingai viską pasakoju? Teisingai? Dabar jau tiki, kad šituos laiškus išties rašau aš? Rašau jus kaip tik tau dar ir todėl, kad tu bene vienintelis žmogus, galįs jais patikėti.

Tu sėdėjai tame dideliame kabinete nejučia susigūžęs, nes pabūgai Uošvio. Galvojai apie visą savo gyvenimą, kuriame tiek daug bijojai. Tau ėmė rodytis, kad jame veik nieko ir nebuvo – tik baimė. Paveldėjai ją genetiškai – iš tėvų ir senelių. Tačiau to buvo negana – tau ją dar įskiepijo ankstyvoje vaikystėje tarsi raupų lazdeles. Dabar sėdėjai ir bijojai Uošvio, jis galėjo padaryti su tavim ką tinkamas, ūmai pajutai, tik šį mirksnį pajutai (nors labai logiškai įrodinėjai tai savo rašinyje), kad pasaulyje

aplank tave niekas nepakitę, kad tebesi toks pat vienišas ir bejėgis, koks visad buvai, o Uošvis tebėra toks pat galingas ir ciniškas, gali sutraiškyti tave mažuoju piršteliu, ir niekas tau nepadės, ūmai pasigailėjai, kad savo noru pasirinkai vienišo mąstytojo dalią, staiga panūdai (pagaliau panūdai!) priklausyti darniai, vieningai bendrijai, kuri tave apgintų. O Uošvis stovėjo priešais tave, maloniai šypsojosi ir skaitė tavo mintis.

– Pats nepritapsi prie jokių naujoviškų sąjūdžių, – pasakė tvirtai. – Išdidumas pačiam neleis. Pats vertini tik asmenybės ir proto galią. O minia tokių vyrų nemėgsta. Miniai nereikia proto. Miniai tereikia išsirikti. Pats parašei šitą rašinį. „Persitvarkymas Albanijoje“ – gan sąmojinga, gan įdomu skaityti. Turbūt manei, kad visi atkreips į jį dėmesį, puls graibstyti vienas iš kito? Kad visi įvertins tavo mintis? O kas jas įvertino? Vienas aš. Aš vienintelis įdėmus paties opuso skaitytojas. Galiu net pacituoti: „Albanijoje nepakito nei struktūra, nei tos struktūros mazgai – konkretūs žmonės, gali spręsti ir tvarkyti. Taigi pakito operos dekoracija ir arijų žodžiai, tačiau visi tebedainuoja tuo pačiu albaniškuoju belkantu, orkestras griežia ta pat albaniška derme, ta pat albaniška harmonija“. Negi pats manai, kad mes leisim šitai viešai išspausdinti?

– Be Lietuvos, dar yra Maskva, – niūriai pasakei tu.

– O ten ką peši? Manai, ruseliams labai parups tavieji skauduliai? Beje, mes neleisim to išspausdinti ir Maskvoje.

– Ne visur jūsų rankos siekia.

– Siųsi į Čikagą? Manai, čikagėnai labai tuo susidomės? Siųsk, siųsk, mums to ir tereikia.

– Kam tokiems?

– Mums! – Uošvio balsas ūmai tapo tvirtas ir piktas. – Mums, kurie sutvėrėm ir išlaikėm šitą tvarką. Mums, kurie nukalėm ir sutvirtinom struktūrą taip, kad ji tapo neįveikiama. Ne, mes ne tie menkystėlės, kuriems terūpėjo prisikimšti kapšus, apipilt savo giminę auksu. Mes darbo vyrai, mes milžinai. Darėm darbus, kurių tavo protelis nesuvokia ir nesuvoks. Ir mes savo padarėm. Mes neįveikiami. Kaip manai, kas valdė šalį, kol ta sukriošėlių prieglauda dalijosi žvaigždes ir žarstė briliantus? Kas valdė šalį? Mes! Mes ją ir tebevaldom!

– Sukriošėlių prieglaudos nebėra... – bandei įsiterpti.

– ...o naujieji atseit valdys patys? Ne, broliuk, jie perėmė valdžią iš tos prieglaudos, bet ne iš mūsų. Pavieniai žmonės gal ir įveikiami, bet mūsų struktūra nesugriaunama, milijonai žmonių dirba mūsų labui, patys to nesuvokdami. Pats juk esi protingas vyras, pats netgi užčiuopei struktūros mazgus, tik nesupratai, kokia čia struktūra. Dar niekas mūsų neperprato. Jokie rašytojėliai su savo naiviais burtažodžiais „biurokratija“, „nomenklatūra“. Visa tai niekai, jie gaudo šmėklas, o ne mus... Aš pats pirmasis sviesiu akmenį į bukalgalvį biurokratą, tokie mums nereikalingi, jie tėra balastas, jų vietą gali užimti bet kas, bet koks balastas... Galit sušaukt šimtą konferencijų ar suvažiavimų, galit paskelbt, kad mūsų nebėra, bet mes esam, dar ir kaip esam.

Šnekėdamas Uošvis augo ir plėtėsi, užgožė visą milžiniško kabineto erdvę, jo kūnas tapo permatomas, matei galybę keistų, visai ne žmogiškų, gyslų gysliukių jo viduje, jomis tekėjo ne kraujas, o fantasmagoriškos sporos, dabar gerai matomos, rodės, net gyvos. Tavo baimė buvo seniai pražuvusi, tejutai niršulį ir nevilį. Man buvo tavęs gaila. Tą mirksnį norėjai griebti visus savo rašinio egzempliorius ir dalyti praeiviams tiesiog gatvėje, maldauti jų: žmonės, čia teisybė, čia yra užgriebta tai, ko jie bijo, žmonės, paskaitykit ir įsidėmėkit! Tačiau matei aplink vien tuščias akis ir įkaitusius veidus. Tu netikėjai tais žmonėmis. Nebetikėjai, kad jie apskritai dar gyvi. Pasijutai pavėlavęs į traukinį, kuris, tiesa, važiuoja nežinia kur, bet vis dėlto važiuoja, o tu likai perone, kur tavęs šypsodamasis laukia Uošvis, susidėjęs rankas ant plačios krūtinės, nepajudinamas ir nenugalimas. Pamerkia tau akimi tarsi suokalbininkui ir patylom, vienom lūpom, pasako: tas traukinys niekur nenuvažiuos, mes seniai išardėm bėgius.

Tikrasis Uošvis kabinate jau atslūgo, vėl atgavo įprastą pavidalą, bet jau žinojai, kad tai tik maskuotė, kad tikrasis jo pavidalas anas, kad su tokiu priešu nebuvai dar susidūręs, kad visą gyvenimą buvai naivus kaip kūdikis: manei, jog tereikia viską įvardinti, ir bus galima tatai nugalėti. Dabar supratai, jog yra dalykų, kurių neįmanoma nė įvardinti.

– O žmonės? – garsiai pasakė pats sau.

– Žmonių čia nėra, – atsainiai tarė Uošvis. – Yra minia. Kai kurie mūsų šaliai išsigando to naujo sąjūdžio, gal girdėjai – čia prieš savaitę toks pasiskelbė. Skystesni išsigando. O aš tau pasakysiu – tai niekai. Tai minia. Tai juk lietuviai. Ar matei kada nirštantį, prie būdos pririštą šunį? Jis piktas, tiesiog baisus, atrodo, paleistum – bemat sudraskytų. O kas nutinka, kai nutrūksta nuo grandinės? Jis laksto kaip pamišęs, skalija orą, vartaliojasi po pievą, kol vėl jį pagauni ir pririši. O tada... Svarbiausia, kas įvyksta tada. Gal jis puola graužt grandinę? Gal jis tampa mirtinai pavojingas? Ne, mano mielas, jis įlenda į būdą ir užmiega, pavargęs ir laimingas. Mes vėl parišim šunį grandine – ir viskas. Kol kas lai dūksta, vartaliojasi po žolę ir skalija orą. Kaip sako vienas kaimynas, veteranas: tegu triukšmauja, labai gerai – bus aišku, kuriuos reikia šaudyti. Jis tiesmukas senis, nežino vieną vaistą nuo visų ligų – sušaudymą. Manau, to neprireiks.

– Ačiū jums. Ačiū labai, – sumurmėjai tu.

Tavo galva buvo tuščia. Laukei grasinimų ar demagogijos, o išgirdai, ką išgirdai. Ne, Uošvis tavęs nebijojo, jis išvis tavęs, nepaisė, buvai jam tuščia vieta.

– Gorbačiovas jus visus sutraiškys, – išspjovei veik nesivaldydamas.

– Jeigu mes jam tą leisim, – ramiai pasakė Uošvis. – O mes neleisim. Mes jam jau daug ko neleidom. Gorbačiovas irgi ne amžinas. Mes pasirūpinsim, kad kitas toks neatsirastų.

– Bet kol kas jis yra.

Uošvis sutikdamas palingavo galvą, jo akys buvo nuožmios, o veido išraiška romi ir nuolanki.

– Klausyk, o tu pastebėjai, kokios liūdnos kartais būna jo akys? – paklausė ilgesingai. – Vis dažniau ir dažniau. Ar tau neatrodo, kad jis nujaučia, kas jo laukia?

Šito tu veik nebegirdėjai. Tau ėmė rodytis, kad viskas čia nerealus. Sėdėjai apimęs, tavo siuntas atlėgo ir pranyko, tu logiškai mąstei, kodėl viso to negalėjo būti. Uošvis galėjo išsikviesti tave, tarkim, kaip buvusį žento draugą, bet negalėjo šnekėti su tavimi tokiu tonu, juo labiau negalėjo šnekėti tokių dalykų. Visad mėgai kartoti pavymui Kantui, kad naudos nesiekia tik grožis, rasi tuo tikrai tikėjai. Todėl dabar svarstei, kokia nauda būtų Uošviui taip šnekėti. Jokios naudos, ergo, jis negalėjo taip šnekėti. Tau tik pasivaideno. Juk tau atrodė, kad skaito tavo mintis, jų irgi negalėjo skaityti. Tau tik pasivaideno. Pažvelgei į jį, jau sėdėjo už stalo, pasirodė tau milžiniškas kaip uola, rūstus ir atšiaurus kaip uola, kautis su juo buvo lygiai beprasmiška, kaip kumščiais daužyti uolą. Jis pasakė savo ir iškart liovėsi tavim domėjęsis.

– Laisvas! – sausai pareiškė. – Rankraštį pasilieku, visai derės lentynoje prie kito samizdato. Pagaliau ten atsiras nors kas lietuviška.

Iškiūtinais į gatvę, vis dar sprenddamas galvosūkį, dėliodamas viską logiškai. Logika tesiulė vienintelį sprendimą, jis buvo absurdiškas, bet nutarei tądien pasekti Tertulianu ir patikėti kaip tik todėl, kad tai absurdiška.

Uošvis norėjo, kad jį jamžintum. Sąmoningai susakė tau tą ir aną, tiesiog pastūmėjo tave rašyti naują kūrinį lėtai, kruopščiai, atidžiai. Tavo galvoj net šmėkstelėjo pavadinimas: „Giesmė apie monstrą“. Šyptelėjai pats sau: tu stengsies, o jis kiekvieną mirksnį seks, kaip tau sekasi, o vos tik baigsi – pasiims visus rankraščių egzempliorius. Kad kiti paskaitytų apie jį viešai, negali norėti. Tad ko jis vis dėlto nori?

Prospekte buvo ką tik pasibaigęs mitingas, aplinkui šmėžavo tautinės vėliavos ir Gedimino stulpai. Jie tave erzino. Viskas tave erzino. Kažkas visai visai ne taip susiklostė tavo gyvenime. Kai šitai buvo uždrausta, buvai radikalesnis už visus, dabar, kai šis bei tas tapo leista, visi būriu pradundėjo pro šalį, o tu likai nereikalingas. Norėjai būti atsiskyrėlis, o kai toks tapai, staiga pajutai beribę nuoskaudą, kad tau niekas neploja, kad ploja visai visai kitiems. Tie kiti pernelyg nesiskundė gyvenimu anksčiau, gerai jiems buvo ir dabar, puikiai supratai, kad tik taip ir gali būti, kad tai bendra, visuotinė taisyklė, prisiminei Kamiu ir jo „L’homme revolté“, viską supratai ir prisiminei, staiga sustojai kaip įbestas ir piktai nusispjovei tiesiai ant šaligatvio.

Ūmai suvokei, kodėl Uošvis su tavim taip. kalbėjo, suvokei, kad bent iš dalies pasiekė savo tikslą: giliai viduje sukirbėjo keista, neįtikima mintis. Gal verta spjaut į visus susigalvotus principus ir

neegzistuojančius dievus, pasinaudoti sumaištim ir šoktelėti aukštyn, ne per laiptelį ar du, o per kokią dešimtį? Uošvis tau padėtų – po velnių, imt ir šoktelėt, o paskui bus matyti. Iš viršaus viskas geriau matyti.

Aš nesmerkiu tavęs. Aš pats esu ne sykį šitaip pagalvojęs.

Tau įdomu, iš kur taip gerai žinau tavo mintis? Aš daug ką žinau, tik neturiu iš to jokios naudos. Tu gal konceptualiai nesutiksi, kad rašau „aš“, bet tai iš tiesų aš. Taip, neturiu kūno, tesu siela, tačiau mąstau, vadinasi, egzistuoju. Cha cha, tai pokštas.

Aš neegzistuoju. Aš tik mąstau.

Man regis, tik miręs žmogus galiausiai sutampa su savo klajojančia po pasaulį siela.

Mano negyvenimas yra begal neįdomus. Aš pavydžiu jums visiems. Jūs kažką darote, kankinatės ir pralaimit. Aš galiu tik prisiminti.

Kas aš toks? Niekas, galįs rašyti memuarus. Nerealį atmintis, galinti ne tik prisiminti, bet ir regėti, kas buvo paskui. Siela, norinti viską suprasti ir negalinti nieko pakeisti.

Galiu pridurti dar aibę apibūdinimų. Čia, anapus, mes labai mėgstam vaizdingus apibūdinimus.